
MARIJA MAJDAK

FORMULA PUBLIKA

Ovo su činjenice: bioskopske sale su poluprazne, repertoar bioskopa je očajan, distributeri nude prikazivačima veliki broj filmova koji sa umetnošću nemaju nikakve veze, distributeri kupuju za teške devize loše ili osrednje filmove i uveravaju nas da publika želi jedino takve filmove.

Nije od važnosti da li je redosled „činjenica” ispravan ili ne, pošto je za nas bitno jedno: publika se odbila od bioskopa u kome je nekada provodila sate i ostavljala znatna materijalna sredstva. U ovom trenutku za nas je i te kako važan ovaj drugi momenat, pošto od njega, u dobroj meri, zavisi domaći film.

Izlišno je ponavljati ma koju od (mnogobrojnih) teza o ukusu najšire publike. To je do sada nebrojeno puta pretresano i analizirano od strane onih koji su bilo naučno, bilo komercijalno zainteresovani za ovaj fenomen. Dakle, ostavljajući po strani sve znano i rečeno o publici i njenom ukusu, iznećemo jedno iskustvo koje negira sva naša dosadašnja tumačenja ovoga problema.

Kada je krajem 1963. godine otvorena, Dvorana Kulturnog centra Beograda se već nazivom odvojila od bioskopa u klasičnom smislu. Pošto nije bila „bioskop” nego dvorana, pružila je Beograđanima jedan drugačiji vid filma: prezentovan u ciklusima i serijama (danas to, uz mnoge pohvale, isto radi Televizija), program Dvorane Kulturnog centra donosio je iz dana u dan novi film nekog reditelja, glumca, kinematografije ili umetničkog pravca kako domaće tako i svetske kinematografije. Uz ovaj — večernji program, svakodnevno je punih sedam časova prikazivan i „non-stop”, šezdesetminutni program sastavljen pretežno od domaćih kratkometražnih filmova. Time je istovremeno skinuta sa dnevnog reda priča o tome kako se jugoslovenski kratkometražni i dokumentarni filmovi prikazuju jedino na Beogradskom (mar-

tovskom) festivalu i u inostranstvu gde ga, gledaju opet oni koji ga stvaraju i oni koji o njemu pišu, dakle kritičari, pošto i jedni i drugi, po službenoj dužnosti, odlaze i prate inostrane filmske festivale.

Treći program Dvorane, namenjen deci, sastavljen je od kratkometražnih, crtanih i lutka filmova, a prikazivao se subotom i nedeljom u okviru matinea.

Za problem o kome pišemo, najvažniji je program sazdan iz ciklusa i serija. U Dvorani se jedan film prikazuje samo jedan dan i to na dve (poslednjih godinu dana na tri) predstave koje, s obzirom na broj sedišta (391) ne obećavaju značajniji prihod. Pa ipak, i pored teškoća, distributeri su činili maksimalne napore da udovolje potrebama „najgladnijeg” potrošača filmova u zemlji. Razlog za takav stav leži u bezbroj puta potvrđenoj istini da vrhunski filmovi (koje je — kažu — teško prodati bioskopima) pune do poslednjeg mesta Dvoranu Kulturnog centra. Bila bi zaista duga lista ako bismo hteli da navedemo sve „Crvene pustinje” i „Čorsokake” koji su tu išli na „kartu više”.

Ne menjajući ga bitno, program je svake godine bogaćen novim serijama. Jedna od najznačajnijih, i svakako po mnogo čemu originalnija od ostalih je serija „XY, filmski kritičar je izabrao”. Kroz ovu seriju su svoj ukus i lične filmske afinitete obelodanili bezmalo svi jugoslovenski filmski kritičari.

Evo kako su pojedini obrazložili svoj izbor filmova:

Milutin Čolić, filmski kritičar *Politike*, Beograd — ...„Praveći ovaj izbor, ja sam, prirodno, pošao od vlastitih merila, pri čemu sam (bar tako mislim) nastojao da izbegnem isključivost... Moram, međutim, da pomenem da sam pri selekciji bio upućen na filmove sa čijim se kopijama trenutno raspolagalo. To bit izbora ipak ne menja, ali je moguće da se, u boljoj okolnosti raspoloživih filmova neki od izabranih, možda, ne bi našli...”

M. Čolić je za svoju seriju izabrao: *M. A. S. H.* Roberta Altmana, *Diplomac* Majkla Nikolsa, *U vrelini noći* Normana Džuisona, *Buč Kasidi i Kid* Džordža Roj Hila, *Nesreća* Džozefa Louzija, *Boni i Klajd* Artura Pena, *Velika ljubav Elvire Madigan* Bo Viderberga, *Ždralovi lete* Mihaila Kalatozova, *Skupljači perja* Aleksandra Petrovića i *Jutro* Puriše Đorđevića.

Mira Boglić, filmski kritičar *Vjesnika*, Zagreb — ...„svakako ne radi se o izboru koji bi mogao pružiti sliku nekog procesa u svjetskom filmu. Prije bih rekla da sam pokušala dati djelimični i trenutni snimak stanja, koliko mi je to u datim uvjetima bilo moguće. Izabrala sam u okviru te želje i tih mogućnosti i filmove, koje ne samo cijenim, nego i volim, pa zato i preporučujem. Nije, međutim, ni malo slučajno što su četiri od ovih sedam filmova izrazito, iako na različite načine, politizirana djela, jer danas je film jedna od umjetnosti koja upravo sa politikom najviše korespondira. Ta je korespondencija često veoma burna, a to dokazuju i neki od filmova iz moga izbora...”

Serijski M. Boglić: *Z Koste Gavrasa, Konje ubijaju, zar ne?* Sidni Polaka, *O jagodama i krvi* Stjuarta Hagmana, *Istraga o besprekornom građaninu* Elia, Petrija, *Velika ljubav E. Madigan* Bo Viderberga, *Uvećanje* Mikelandela Antonionija i *Jedan muškarac, jedna žena* Kloda Leluša.

Vojin Vitezica, filmski kritičar *Večernjih novosti*, Beograd — ...„izbor je subjektivan i moj kriterijum je ovoga puta rukovođen i izvesnom ličnom slabošću prema određenoj vrsti filmskog humora...” sublimiranoj u filmovima: *Sitnice koje čine život* Kloda Sotea, *Jedan muškarac, jedna žena* Kloda Leluša, *Volim te, volim te* Alana Renea, *Čarli Babs* Alberta Finija, *Kompanija za umorstvo* Bazila Dirdena, *Strast* Ingmara Bergmana i *Modesti Blejz* Džozefa Louzija.

Nikola Stojanović, filmski kritičar *Sineasta*, Sarajevo — ...„Tek kada je izbor bio načinjen primetio sam da me je spontano rukovodio kriterijum autorstva — naime, u ovoj seriji očigledno dominiraju ostvarenja reditelja izrazite individualnosti... Drugi beočug koji međusobno povezuje ove filmove mogao bi se potražiti u činjenici da gotovo svi prate intimizirana stanja junaka u trenutku kada ih savladaju sopstvena pogrešno usmerena osećanja ili traumatične okolnosti i nepredvidive sile sudbine. Ovi filmovi su otvoreno strukturisani — njihove istine nisu fiksirane pa ni usmerene. Tendencija je svih ovih autora da se otvore prema gledaocu i pruže mu šansu za dovršavanje filmova o sebi...” Izbor: *Staze slave* Stenli Kubrika, *Rozmarina beba* Romana Polanskog, *Uvećanje* M. Antonionija, *Lepotica dana* L. Bunjuela, *Sramota* I. Bergmana, *Boni i Klajd* A. Pena i *Intimno osvetljeni* Ivana Pasera.

Miodrag Kujundžić, filmski kritičar *Dnevnika*, Novi Sad — ...„Izbor od sedam filmova može proći bez mnogih imena: on mora proći i bez Čaplina, jer se odbir pravi od izvesnog broja

dela koja se za prikazivanje mogu obezbediti, a među kojima nema nijedne Šarlove avanture, niti *Modernih vremena*. Pa kada već može bez Čaplina, bez Šarla, može onda i bez mnogih drugih. Ali ne sme bez Diznija!"

U seriji M. Kujundžića prikazani su filmovi: *Jedan muškarac, jedna žena* Kloda Leluša, *Brak na italijanski način* Vitoria de Sike, *Rusi dolaze*, *Rusi dolaze* Normana Džuisona, *Tišina* Ingmara Bergmana, *M. A. S. H.* Roberta Altmana, *Kad budem mrtav i beo* Živojina Pavlovića i *101 dalmatinac* Volta Diznija.

Donosimo i još dve, nešto starije serije. Prva je *Dragoslava Adamovića-Zire*, filmskog kritičara NIN-a iz 1968. godine: *Žil i Džim* Fransoa Trifoa, *Žena je žena* Žan-Lik Godara, *Krvavi presto* Akira Kurosave, *Divlje jagode* Ingmara Bergmana, *Čovek koji je ubio Liberti Valansa* Džona Forda, *Ivanovo detinjstvo* Andreja Tarakovskog i *Sreća* Anjes Varde, a druga *Irme Flis*, filmskog kritičara Radio Beograda iz 1970. godine: *Z Koste Gavrasa*, *Velika ljubav Elvire Madigan* Bo Viderberga, *Incident* Lari Pirsaa, *Gospodinu, sa ljubavlju* Džona Klevela, *Point Blan* Džona Bormana, *Jedan muškarac, jedna žena* Kloda Leluša i *Tri na jednom kauču* Džeri Luisa.

Zanimljivo je da su serije kritičara bile veoma dobro posećene i da je publika sa interesovanjem čitala njihova pledoajea koji su bili istaknuti u jednom od izloga Dvorane. „Čitači” su mahom bili mlađi i ljudi srednjih godina, a nije bez značaja navesti ni izjave blagajnica da im je više puta postavljeno pitanje kada će opet biti prikazana serija nekog kritičara.

Ove kritičarske serije imale su svoj odjek: publika ih je gledala sa zanimanjem i pokazivala otvoreno interesovanje za njih. Može se, dakle, bez opasnosti da upadnemo u grešku brzopletosti, zaključiti da je većina posetilaca Dvorane Kulturnog centra — a svaki deseti Beograđanin poseti je jednom godišnje — sazrela, izmenila svoje stavove o filmu, „izgradila svoj ukus”, kako bismo to rekli jezikom naših bes-krajnih sastanaka.

Ta naša, beogradska publika položila je s proleća ove godine jedan nesvakidašnji ispit. To se dogodilo ovako: uz svaku ulaznicu dobijao se i anketni listić; u foajeu Dvorane bila je istaknuta lista od preko 800 filmova — lista filmskog fonda svih jugoslovenskih distributera. Vlasnik ulaznice imao je samo da napiše naslove tri filma koja želi da vidi na repertoaru Dvorane u okviru serije „Po vašem izboru”.

Tokom tog martovskog „anketnog meseca“ kroz Dvoranu je prošlo 11.319 lica; veoma nizak procenat listića (115) morao je da se odbaci, jer nije imao ama baš nikakve veze sa filmom ili samom anketom.

Posle sređivanja i prebrojavanja anketnih listića, redosled filmova (i serije postavljene na program od 17. aprila) izgledao je ovako: za film *Koste Gavrasa Z* glasalo je 10% anketiranih; ovaj film je od prve nedelje nedvosmišleno vodio po broju glasova i do zaključenja ankete ostao je superiorno na prvom mestu.

Drugo mesto sa 3,4% glasova zauzela su *Remek dela Volta Diznija*, a zatim slede — *Vatreni karavan* Berta Kenedija, (3,3%), *Život, ljubav, smrt* Kloda Leluša i *Zvezda Juga* Sidni Hejersa (2,8%), *Crvena pustinja* Mikelandela Antonionija (2,7%), *Jedan muškarac, jedna žena* Kloda Leluša i *Najlepši sport za muškarce* Hauarda Houksa (2,5%), *Uvećanje* Mikelandela Antonionija i *Šejn Džordža Stivensa* (2,2%), *Za ljubav ili novac* Majkla Gordona (1,8%), *Rozmarina beba* Romana Polanskog, *Knjiga o džungli* Volfanga Rajtermana (u proizvodnji *Volta Diznija*) i *Lepotica dana* Luisa Bunjuela (1,7%), *Prohujalo sa vihorom* Viktora Fleminga, *Grand prix* Džona Frankehajmera i *Tristana* Luisa Bunjuela (1,6%), *Buč Kasidi* i *Kid Džordža* Roj Hila i *Velika ljubav* *Elvire Madigan* Bo Viderberga (1,4%), te *Diplomac* Majkla Nikolsa i *Marni* Alfreda Hičkoka (1,3% glasova).

Filmovi *Kad bi Džona Šlezingera* i *Pobuna u Adalenu* Bo Viderberga, prikazani prvi put u januaru na „Festu 71“ — nepuna dva meseca pre ove ankete — dobili su 1,1% od ukupnog broja glasova.

Upoređivanjem serija po izboru filmskih kritičara i serije koju je ovom anketom sastavila publika, dolazi se do zaključka da su Ingmar Bergman, Klod Leluš, Mikelandelo Antonioni i Bo Viderberg sa svim svojim filmovima podjednako u srcu (izboru) i naših najeminentnijih kritičara i naše bioskopske publike. Ništa manje simpatija i poverenja nije ukazano ni Luisu Bunjuelu i Romanu Polanskom, dvojici vrsnih sineasta koje hvali kritika celog sveta.

Diznijevi filmovi — *Remek dela* i *Knjiga o džungli* — u seriji koju je odabrala publika su sasvim razumljiva pojava. Caroliji crtanog filma ne mogu da odole ni mladi ni stari. To je tako od kako je na ekranu prohodao prvi crtani junak Emila Kola. Jer, u svakome od nas, bez obzira na godine, živi dete... kao što svako od nas, priznavao to ili ne, gleda-

jući neustrašivog Džona Vejna (*Vatreni karavan*), sirovog ali pravednog Kirka Daglasa (*Vatreni karavan* i *Za ljubav ili novac*), ili šarmantnog osvajača ženskih srca Roka Hadsona (*Najlepši sport za muškarce*), ili super lepoticu Ursulu Anders (*Zvezda Juga*) identifikuje se sa njima i iz začaranog mraka bioskopske sale izlazi poletniji i sa nešto više vere u sebe... Otuda, mislimo, i ovi filmovi na inače veoma serioznoj listi koju je anketom izabrala publika Kulturnog centra.

Sa publikom se sasvim sigurno nešto dogodilo. To „nešto“ ogleda se u njenom stavu prema umetnosti, u ovom slučaju umetnosti filma. Da je anketa pokazala pravo lice bioskopske publike (ili barem jednog njenog dela) dokazuju i dve-tri probe sprovedene tokom ove godine. Naime, na programu Dvorane postavljena je serija „Nekada ste ih rado gledali“. Kao prvo, prikazan je odbir nekada najgledanijih filmova o Tarzanu. Poseta je bila katastrofalna. Ne dugo iza toga prezentovani su filmovi po rado čitanim kriminalističkim romanima Agate Kristi i Edgara Valasa, a potom, od distributera vrlo reklamirana serija filmova o Anželiki u interpretaciji stvarno zavodljive Mišel Mersije. „Tarzan poseta“ se ponovila u svim ovim slučajevima, te se od pokušaja ove vrste sasvim odustalo. Međutim, anketa će biti, ponovljena i sledeće godine i njena detaljna analiza — verujemo — samo će nas učvrstiti u uverenju da nekadašnja formula publike koja guta sve što joj se pruži, više ne važi.

